

Daar is eenzijdig geen wonder. De vrijmaking heeft onze oogen wijd geopend voor het gevaar, dat er schuilt in de altijd in de theologie aanwezige tendens het geloof der gemeente te gaan overheerschen. Achter de beslissingen van de Synoden van 1942 en volgende jaren lag immers de greep naar de macht van de theologische school van Dr A. Kuyper. Het was één van haar scherpste en 't meest tot scholasticisme geneigde vertegenwoordigers, die in Toelichting en Praedvies het net van zijn theologische inzichten wierp over de klare uitspraken van Schrift en belijdenis.

Het is geen wonder, dat daarom de neiging bestaat, ons niet al te veel met theologische problemen op te houden. Maar hier dreigt intusschen een groot gevaar. De Kerk kan, om haars levens wil, den levensband met de theologie niet doorsnijden. Als de Kerk werkelijk zou ophouden theologie te bedrijven, zou ze zeer spoedig de prooi zijn van allerlei wind van leer en had de ketterij in snel tempo vrij spel. Reeds in 1882, in zijn inaugurele oratie te Kampen, heeft Prof. Bavinck op dat gevaar gewezen. De Kerk, die draagster is van het Woord des HEEREN, heeft dat Woord te verdedigen, ook door gebruik te maken van de theologische wetenschap.

Daarom willen wij door een kritische bespreking van dit boek van Berkouwer een bescheiden bijdrage leveren tot dien arbeid. In de hoop, dat meerderen onder ons zich zullen verdiepen in de problemen, welke in dit boek aan de orde worden gesteld en de diepste grondslagen van ons christelijk geloof raken.

De schrijver en zijn werk.

Het kan misschien goed zijn, van te voren iets te zeggen over den schrijver en de instelling van zijn vorige werk. De schrijver is uiteraard onder ons bekend genoeg. Hij is iemand, die in de geschiedenis een rol gespeeld heeft. Gods ondoorgrondelijke raad heeft het zoo geleid, dat juist hij praeses was van die Generale Synode der Gereformeerde Kerken, welke de fatale, en voor heel het christelijk leven in ons vaderland, zoo funeste besluiten genomen heeft, welke leidden tot het opleggen van de nieuwe leer en het nieuwe kerkrecht aan de Gereformeerde Kerken in Nederland in de jaren 1943 tot 1945. Wie iets van de teekenen der tijden verstaat, ziet ongetwijfeld, hoe de beslissingen van deze Synoden niet slechts van groote kerkhistorische betekenis zijn geweest, maar dat ze ook voor de politiek en het sociale leven verdragende gevolgen hebben gehad. Het is een geweldige verantwoordelijkheid geweest, welke de praeses van deze Synode droeg. Temeer, waar het deze Synode was, welke op grond van de in het beruchte Praedvies aangevoerde gronden, de bezwaarschriften tegen de leerbesluiten van 1942 kwam te verwerpen en diensgevolge Prof. Schilder schorstte en afzette. We zullen straks nog wel gelegenheid vinden om nader aan te geven in welk verband een ander staat met dit boek. Het is in ieder geval nuttig deze verantwoordelijkheid van te voren vast te stellen.

Wanneer wij nu dit boek willen plaatsen in het licht van het overige werk van den schrijver, dan merken wij allereerst op, dat dit boek een sterk apologetisch karakter draagt. Daarmee blijft het in de lijn van het vroegere werk van den schrijver. Want ook zijn vorige boeken hielden zich voornamelijk bezig met apologetiek. Dat begon reeds met zijn proefschrift, waarin de nieuwere Duitse theologie werd behandeld, vooral met het oog op geloof en openbaring. Daarna volgde zijn boek over Karl Barth, in zekeren zin een voortzetting van het proefschrift. Vervolgens bleek de aandacht van den schrijver zich te richten op het Katholicisme en publiceerde hij de Strijd rond het Roomsche-Katholieke dogma, ongetwijfeld een van zijn beste geschriften. Bij zijn inauguratie als hoogleraar hield hij een oratie over: Barthianisme en Katholicisme, waarin naar een synthese van de problemen, welke deze beide theologische stromingen beheerschen, gezocht werd. En tenslotte is er nu dit boek over Karl Barth en de Kinderdoop, waarin zijn aandacht zich opnieuw richt naar de dialectische theologie.

Uit deze opsomming van zijn geschriften blijkt, dat al deze boeken sterk apologetisch georiënteerd zijn. Het is den auteur er om te doen zijn theologisch en confessioneel inzicht te verdedigen tegen de moderne theologische stromingen. Eenerzijds tegenover de dialectische theologie en anderzijds tegenover het zooveel oudere, maar intusschen met moderne hulpmiddelen toegeruste Roomsche-katholicisme.

In heel dezen opzet van zijn theologischen arbeid, beoogt de schrijver zich een goed leerling van den theoloog, uit wiens school hij voortkomt: Dr V. Hepp. Deze begon immers zijn ambt als hoogleraar aan de V.U. met een rede: Gereformeerde Apologetiek en poneerde daarin de stelling, dat na het heengaan van Kuyper en Bavinck, alle kracht geconcentreerd moest worden op het verdedigen van hun gedachtenstelsel tegen de aanvallen van de moderne theologie. In de apologetiek zou voorlopig de kracht van de gereformeerde theologie moeten worden gezocht.

En zijn leerling Dr Berkouwer is dezen weg gegaan. Nu eens naar deze, dan naar gene zijde wordt front gemaakt. En ook dit laatste boek is typisch apologetisch ingesteld. De kinderdoop wordt erin verdedigd tegen de aanvallen van de zijde van Barth en de Barthianen.

Nu kan in apologetische kracht en zwakheid openbaar komen. En het kan goed zijn, vóór we tot de eigenlijke bespreking van dit boek overgaan, nader te

onderzoeken of de apologetiek van deze school en dezen auteur een openbaring is van theologische kracht of van theologische zwakheid, in casu verval.

Apologetische kracht?

En dan geloof ik, dat in de apologetiek van dezen auteur en van de school, waaruit hij stamt, niet zoozeer kracht als wel theologisch verval tot uiting komt.

Want waaruit wordt zijn apologetiek geboren? Wie zijn werk nauwkeurig leest, zal tot de ontdekking komen, dat het een doorlopende apologetiek is van het bastion van de kuyperiaansche theologie. Dus van die gereformeerde theologie, zooals ze in de vorige eeuw is gekristalliseerd in het werk van Dr Abraham Kuyper. Het is hier niet de plaats om een diepgaande analyse van de diepste motieven en drijfveren van dit theologisch systeem te geven. Alleen willen we hier wijzen op het feit, dat deze theologie op essentiële punten afweek van de gereformeerde theologie uit den tijd van de Reformatie. Elders had ik reeds gelegenheid erop te wijzen, dat het met name het moderne wijsgeerige denken van de vorige eeuw was, dat Kuyper en in mindere mate ook Bavinck, beïnvloed heeft bij het vormen van hun theologische conceptie. Ik wijs alleen maar op de verhouding van Woord en Geest, welke bij Kuyper wordt omgekeerd in de verhouding Geest-Woord, op het Kerkbegrip, dat sterk beïnvloed is door de organische gedachte uit de school van Schleiermacher, op de leer aangaande de rechtvaardigmaking, waarin de moderne bewustzijns-theologie is doorgewerkt, op de visie aangaande de Overheid, welke in den uitleg en aanvaarding van art. 36 van de Ned. Geloofsbelijdenis, de oud-calvinistische opvatting verwierp en last, not least, op het gemeen-gedachte-fantoom, dat niet los te maken is van het deisme van de achttiende eeuw. Op al deze punten week de kuyperiaansche theologie sterk af van de oud-reformatorische.

Het is nu deze theologie van Kuyper en zijn tijdgenoten, welke in onze dagen in de crisis is geraakt. En wel door aanvallen van binnenuit en van buitenaf.

Van binnen uit valt te wijzen op de herleving van de reformatorische theologie in eigen kring. Ik behoeft daar hier niet breed op in te gaan. We verwijzen daarvoor naar de artikelenreeks, welke Prof. Veenhof momenteel in De Reformatie publiceert onder den titel: Bezwaarden over en onder de Synodocratie, waarin breedvoerig op tal van publicaties uit de laatste jaren, wordt gewezen, in welke een nieuwere reformatorische strooming in onze kerken tot openbaring kwam.

Maar ook van buitenaf werden de grondslagen van dit stelsel aangetast. Had dit systeem zich tegenover de ethische theologie tamen wel weten te handhaven, moeilijker wordt het tegenover de nieuwere dialectische stromingen. Bij de meedoogenloze kritiek, welke vanuit de moderne dialectiek op de grondslagen dezer theologie wordt geëfend, valt het voor haar heel wat moeilijker staande te blijven, dan bij die, welke vanuit de ethische theologie werd geëfend. Het zijn met name het openbarings- en het geloofsbegrip, welke in de crisis geraakt zijn en waarop de meest felle kritiek wordt geëfend.

Nu kan men in deze situatie twee wegen inslaan. Men kan inzien, dat inderdaad het kuyperiaansche openbarings- en geloofsbegrip, geconfronteerd met de Schrift en de reformatoren, niet houdbaar is. Dan moet men deze fundamenteën, waarop de theologie rust, vernieuwen en zoo deze grondslagen handhaven en verdedigen tegenover de kritiek van de moderne theologische stromingen. Dat is het, wat Prof. Schilder onder ons tot nu toe gedaan heeft. Wie b.v. Wat is de Hemel? bestudeert, ontdekt daarin eenerzijds een meesterlijke afweer van de dialectische theologie en anderzijds een opnieuw oriënteren van de gereformeerde theologie aan het spreken van de Schrift. Men kan ook trachten den strijd vanuit de oude grondbegrippen te blijven voortzetten en volstaan met 't afschrijven van al te zeer onhoudbare uitwassen van de overgeleverde kuyperiaansche schemata.

Het laatste nu, meenen we bij Dr Berkouwer in zijn geschriften te moeten constateren. Daardoor zien we intusschen weer een merkwaardige situatie ontstaan in het kamp der synodocraten.

Een dubbel apologetisch front.

Zooëven wees ik er reeds op, dat de kritiek op de overgeleverde theologie van buiten en van binnen kwam. Welnu, de apologetiek in het synodale kamp, richt zich dan ook tegen die beide fronten. Maar het merkwaardige is nu, dat we een dubbele apologetiek zien ontstaan, één voor, om het zoo eens te zeggen: binnenlandsch- en één voor buitenlandsch gebruik. Het doet enigszins denken aan het tweërlei Lingadjatti. De huidige regering kende ook zoo'n dubbel gebruik van dit verdrag: voor het binnenlandsch gebruik het z.g. aangekeede en voor het buitenlandsch gebruik het naakte Lingadjatti.

Welnu, hetzelfde zien we thans op theologisch gebied. Op het binnenlandsche front staat Dr J. Ridderbos. Hij strijdt met al de wapenen uit het arsenaal van de scholastieke theologie. Onvermoeid gaat hij door in het Gereformeerde Weekblad met het opereeren met de tweërlei belofte en het tweërlei verbond. Vanuit zijn scholastieke grondstellingen van het verbond naar zijn uitwendige- en naar zijn inwendige zijde en vanuit het begrip van de inwendige genade, spint hij eindeloos voort aan het eenmaal geweven web.

Niets kan hem van zijn chapter afbrengen. Alle kritiek van onzen kant uitgebracht, wordt terzijde gelegd. Willens en wetens sluit hij de oogen voor al wat van onze zijde daarover geschreven wordt. Een typisch staal daarvan signaleerde dezer dagen Prof. Greijdanus in Ridderbos' bespreking van zijn oratie over het Verbond in het Nieuwe Testament. Ons dunkt: dit is wel zulk een frappant staal van scheeftrekking van onze voorstelling van zaken, dat hij, wat Greijdanus tegen hem inbracht, onmogelijk onbesproken kan laten.

Maar hoe het ook zij, zijn grondstellingen acht Ridderbos onaantastbaar, en nu hij dat eenmaal aangenomen heeft, heeft hij uiteraard met zijn opponenten gemakkelijk spel. Het synodale kerkvolk is te vertrouwd met deze distincties, dan dat het dit scholastieke spel zou doorzien.

Anders is het echter met het buitenlandsch gebruik van deze stellingen. Hier gaat de synodale apologetiek andere wegen. Dr Berkouwer weet heel goed, dat de scholastieke stellingen inzake de inwendige genade en het tweërlei belofte-begrip op zijn opponenten niet den minsten indruk maken. Hij weet heel goed, dat als hij zich daarop vastlegt, dezen gemakken spel hebben.

En daarom ziet men nu in dit laatste boek, als het om den kinderdoop gaat, dat deze synodocratische verdediger van de besluiten der Synoden van 1942 v.v. een merkwaardige reductie toepast op het synodale systeem en in enkele opzichten de binnenlandsche kritici dicht benadert.

Dat is het merkwaardige aspect van dit boek. Het kon ook niet anders. Juist in de verdediging van den kinderdoop moest de schrijver zijn diepste motieven wel bloot geven. Maar hij wist, dat, als hij de merkwaardige scholastieke redeneeringen van Ridderbos in het veld bracht, hij van te voren 't pleit reeds verloren had. Daarom staat hij nu voor de zware taak den kinderdoop te verdedigen tegenover de radicale kritiek van Barth en de zijnen en dat op gronden, welke hij van te voren reeds onhoudbaar moet weten voor de van die zijde te verwachten kritiek.

Intusschen betekent dit natuurlijk niet, dat de schrijver zonder meer op ons standpunt is overgestapt. Dat kan hij niet, gebonden als hij is aan het eenmaal aangenomen systeem. Het eenige wat hem nu te doen staat, is de uitwassen van dit systeem zoo veel mogelijk af te snijden, en een weergave daarvan te bieden, welke zoo dicht mogelijk nadert tot het reformatorische standpunt, zonder dat nochtans over te nemen.

Zoo is dit boek indirect een pleidooi geworden voor onze kritiek op de grondslagen van het Praedvies en een typisch staal van de groote lenigheid, waarmee het kuyperiaansche systeem gehanteerd kan worden in de moeilijkste situaties.

Tegelijk is daarmee ook de weg gewezen, waarlangs deze theologische kritiek zich zal hebben te bewegen. Zij zal hebben bloot te leggen de diepste motieven, welke den schrijver bewegen in zijn verdediging van den kinderdoop in de eerste plaats en vervolgens hebben aan te wijzen of de schrijver er werkelijk in geslaagd is vanuit de door hem betrokken stellingen stand te houden tegenover de kritiek van de aanvallen. Waarbij ook de kritische vraag aan de orde komt of het standpunt van den tegenstander door den schrijver wel in zijn gansche strekking is doorzien.

Vooraf willen we echter een overzicht geven van dit boek zelf en het door Barth gestelde probleem.

R. H. BREMMER.

Amice frater.

Nog tweërlei antwoord op de vraag: wat is de mensch — de geleerden spreken dan van anthropologie, waarmede velen zich in onzen tijd bezig houden — restte ons, naar afspraak. Dat van Scheler en van Buber.

Weet gij nu, wat mij altijd weer treft in deze dingen?

Af en toe wordt ons in de courant verhaald, dat de politie hier of daar te doen krijgt met het lastig geval van een zwerveling, die zijn geheugen heeft verloren. Zoo gebeurde het eens ergens in Italië, waar de man niet wist, vanwaar hij kwam, noch waar hij heen wilde.

Het geval werd eerst waarlijk gecompliceerd, toen er twee vrouwen zich aanmeldden met de bewering: het is mijn man. De ene was arm, de ander rijk. En de geheugenloze bleek niet begeereloos te zijn geworden. Hij zei, dat de rijke het bij het rechte eind had.

Dit is het verhaal van den natuurlijke mensch met dit verschil, dat hij niet weten wil vanwaar hij komt en hoe hij werd wat hij is, maar wel weet, waar hij heen wil: als God worden, kennende het goed en het kwaad.

Dit spreekt ons heel sterk toe uit de wijsheid van Scheler, die van Roomschen huize was, maar later volkomen paganist werd.

Hij wil niet weten, vanwaar hij werkelijk komt en hoe hij werd, zooals hij is.

Maar hoe moeten dan wereld en mensch verklaard?